

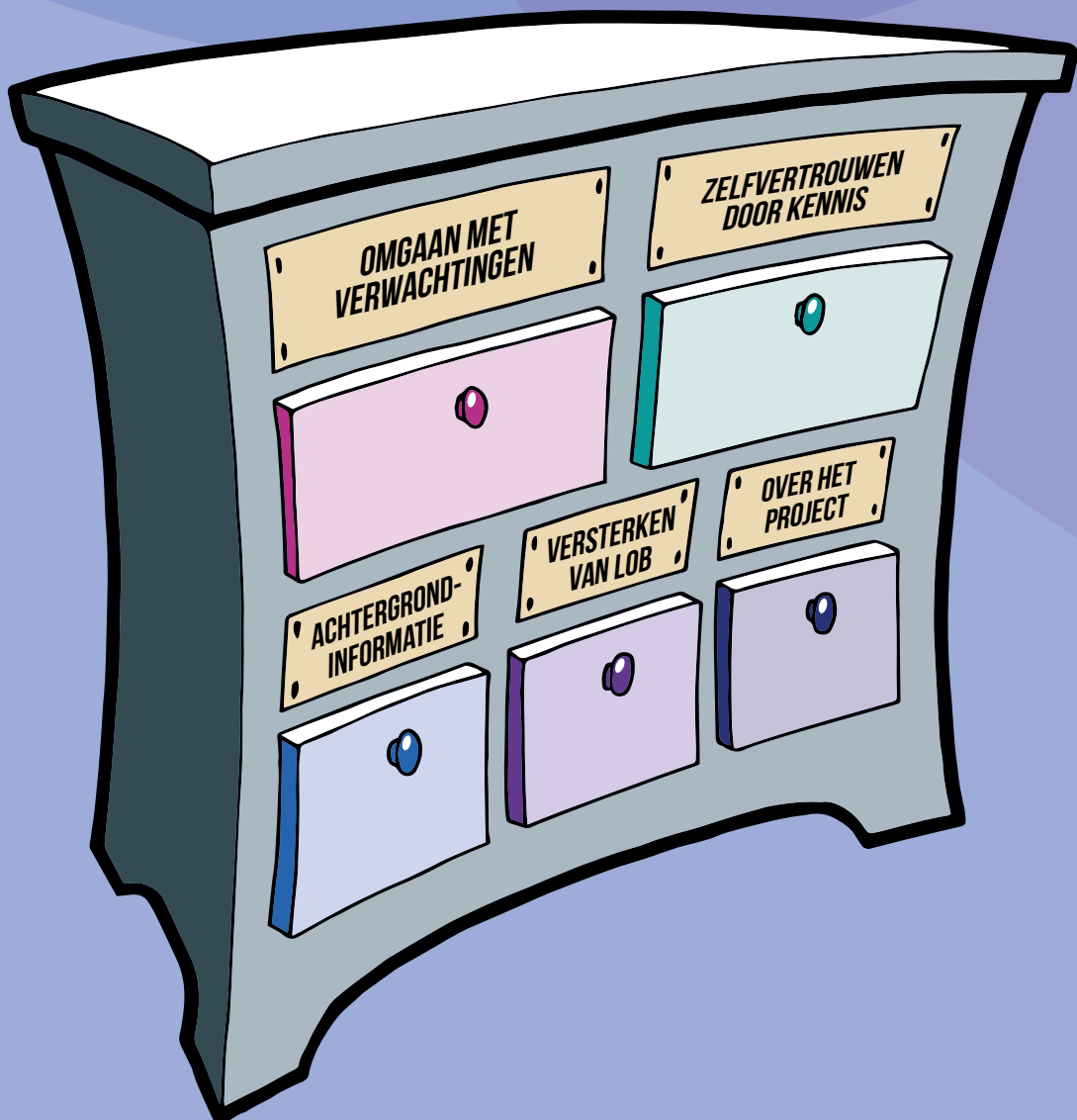
Expertisepunt

LOB

VERSTERKEN VAN GEFUNDEERDE LOOPBAANKEUZES

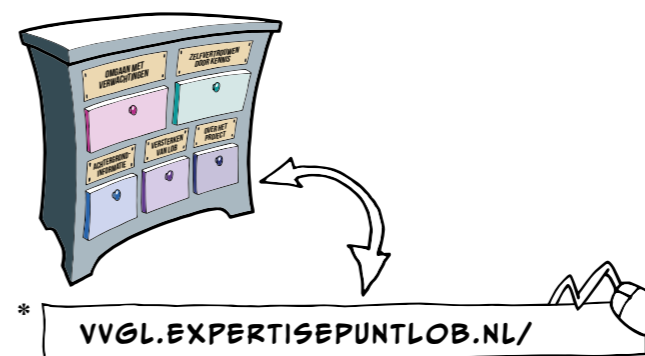

HANDREIKING

INHOUDSOPGAVE

1	INLEIDING	4
2	TOELICHTING OP DE TWEE ELEMENTEN	6
3	WERKWIJZE PROFESSIONELE LEERGEMEENSCHAP	7
4	DE TOOLBOX*	8
4.1	DE OPBRENGSTEN VAN DE PLG	4
4.2	TOELICHTING OP HET GEBRUIK VAN DE TOOLBOX	4
5	BELANGRIJKE AANDACHTSPUNTEN BIJ HET VERSTERKEN VAN GEFUNDEERDE LOOPBAANKEUZES	9
5.1	DE INVLOED VAN ONBEWUSTE VOOROORDELEN OP STUDIEKEUZES VAN LEERLINGEN	9
5.2	VERWACHTINGEN VAN OUDERS EN HET BETREKKEN VAN OUDERS BIJ LOOPBAANKEUZES (GEKOPPELD AAN KANSRIJK KIEZEN)	10
5.3	REKENING HOUDEN MET CULTUUR BIJ HET VERSTERKEN VAN GEFUNDEERDE LOOPBAANKEUZES	11
6	WAT LEVEREN DE LESACTIVITEITEN OP BIJ DE LEERLINGEN	13
7	ERVARINGEN VAN SCHOLEN OVER HET GEBRUIK VAN DE LESSEN	15
7.1	DOCENT ITHAKA OVER DE LES: <i>ENTREEOPLEIDINGEN LEREN KENNEN</i>	15
7.2	DOCENT TALLAND COLLEGE OVER DE LES: <i>OMGAAN MET VERWACHTINGEN- ROLLENSPELLEN</i>	15
	BIJLAGE I	16

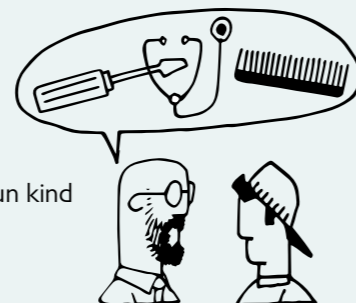
In deze praktische handreiking ligt de focus op twee werkzame elementen voor effectieve loopbaanontwikkeling van leerlingen op het vmbo en de ISK. Het gaat om de elementen *het leren omgaan met verwachtingen van anderen bij het maken van loopbaankeuzes én het vergroten van zelfvertrouwen bij het maken van loopbaankeuzes*, beide voortkomend uit een internationale literatuurstudie.¹ We geven een toelichting op deze elementen en de daarbij uitgewerkte lessen die direct toepasbaar zijn in de onderwijspraktijk. Het doel van de handreiking is scholen concrete handvatten bieden om de twee elementen in de praktijk van loopbaanontwikkeling te kunnen verweven.

Leerlingen op het vmbo en een deel van de leerlingen op de ISK moeten al op jonge leeftijd een beroepsrichting kiezen. Bij een verkeerd gekozen opleiding liggen demotivatie, switchen en voortijdig schoolverlaten op de loer. Scholen hebben daarom de belangrijke taak om effectieve LOB-activiteiten te organiseren die passen bij de behoeften van de leerlingen. Jongeren die van huis uit weinig steun krijgen bij het studie- en beroepskeuzeproces hebben extra begeleiding nodig van school. Dit geldt vaker voor jongeren uit gezinnen met een migratieachtergrond. Uit de literatuurstudie 'Effectieve loopbaanoriëntatie en loopbaanbegeleiding (LOB) in het vmbo' komen zeven elementen naar voren die bijdragen aan effectieve LOB voor vmbo-leerlingen. Het LOB-aanbod beschouwen we als effectief wanneer het de loopbaanontwikkeling van leerlingen versterkt, bijvoorbeeld door:

- Beter ontwikkelde loopbaancompetenties
- Meer zelfvertrouwen in het maken van studiekeuzes of
- Beter inzicht in eigen interesses en capaciteiten (door de beter ontwikkelde loopbaancompetenties).

Vijf van deze zeven elementen van effectieve LOB zijn bekend uit Nederlandse literatuur en de LOB-praktijk² nl:

1. Praktijkervaring opdoen
2. Een actieve rol van de leerling bij LOB
3. Samenhang in het LOB-traject
4. Reflectie voor en na LOB-activiteiten
5. Ouders zijn betrokken bij het loopbaantraject van hun kind

¹ Korpershoek, H., Karssen, M., Spijkerboer, A., Petit, R., & Hermans, A. (2022). Effectieve loopbaanoriëntatie en loopbaanbegeleiding (LOB) in het vmbo: een overzichtsstudie van nationale en internationale literatuur. GION onderwijs/onderzoek.

² <https://research.rug.nl/nl/publications/handreiking-loopbaanbegeleiding-voor-vmbo-leerlingen/>
<https://research.rug.nl/nl/publications/handreiking-loopbaanbegeleiding-voor-isk-leerlingen/>

Het 6e en 7e element komen voort uit de internationale literatuur. Daaruit bleek dat aandacht voor *het leren omgaan met verwachtingen van anderen bij het maken van loopbaankeuzes* een belangrijke bijdrage levert aan het studiekeuzeproces (vooral voor leerlingen uit gezinnen met een migratieachtergrond). En tenslotte kwam naar voren dat *concrete activiteiten voor het vergroten van zelfvertrouwen bij het maken van loopbaankeuzes* ook bijdragen aan het maken van onderbouwde studiekeuzes

Voor het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid is de kwetsbare positie van jongeren met een migratieachtergrond op de arbeidsmarkt en daaraan gerelateerd een doelgericht studiekeuzeproces een belangrijk beleidsthema. Het ministerie wilde meer aandacht voor een goede voorbereiding op de arbeidsmarkt voor deze jongeren. Het Expertisepunt LOB heeft de opdracht gekregen een project uit te voeren met als doel om samen met scholen in een professionele leergemeenschap lesmaterialen te ontwikkelen op het gebied van deze twee elementen en het ontwikkelde lesmateriaal gratis beschikbaar te stellen voor alle vmbo's en ISK's.

2 TOELICHTING OP DE TWEE ELEMENTEN

ELEMENT 1: LEREN OMGAAN MET VERWACHTINGEN VAN ANDEREN BIJ HET MAKEN VAN LOOPBAANKEUZES

Leerlingen hebben te maken met verwachtingen van anderen. Het kan gaan om verwachtingen van ouders over welke beroepen geschikt zijn voor 'ons soort mensen' of over beroepen die een lagere of hogere status hebben. Het kan ook gaan over vakgebieden of beroepen die zij geschikter vinden voor jongens of meisjes. Ouders kunnen soms weinig ruimte geven voor eigen keuzes en wensen van hun kinderen, of dragen onbewust bepaalde verwachtingen uit. Leerlingen hebben ook te maken met verwachtingen van docenten bijv. door stereotypering naar geslacht of afkomst maar ook met verwachtingen van vrienden of klasgenoten. Bij bijvoorbeeld het kiezen van een profiel of een keuzevak worden leerlingen vaak beïnvloed door de keuzes van klasgenoten. Met meer aandacht voor het element 'leren omgaan met verwachtingen van anderen' streven we naar bewustwording hierover en naar meer vaardigheden en kennis om de stappen te zetten om gefundeerde keuzes te kunnen maken.

Over Omgaan met verwachtingen: *Op één school is in vier klassen gevraagd met wie de leerlingen praten over de keuze voor een opleiding of werk en hoe belangrijk ze hun mening over de keuze vinden.*

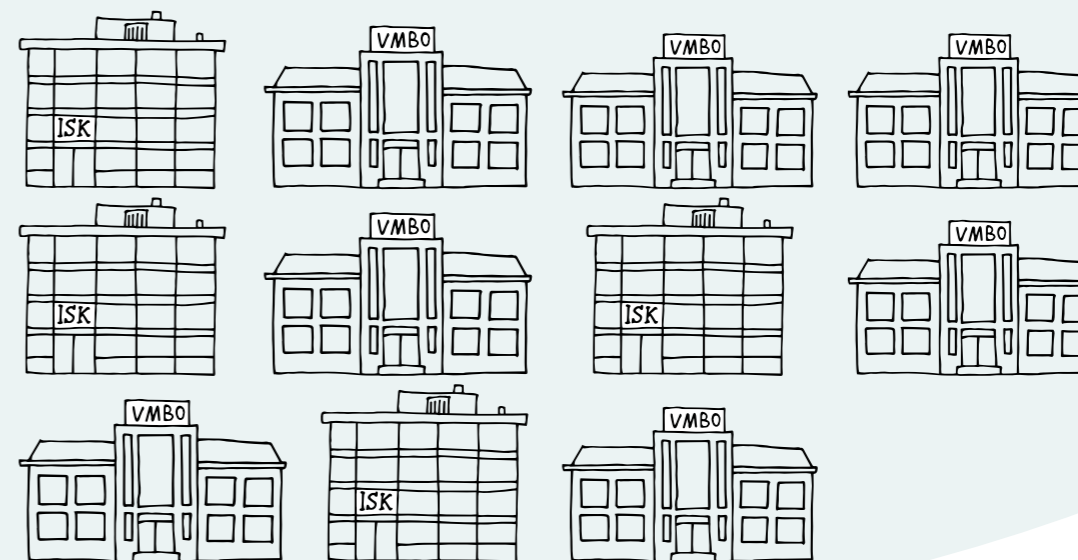
Praktisch alle leerlingen praten met de mentor over de keuze voor een opleiding of werk, met name de leerlingen die uitstromen naar het mbo. De meeste leerlingen praten met hun moeder over de keuze voor een opleiding of werk, in iets mindere mate gevolgd door gesprekken met hun vader, andere docenten en klasgenoten. Meer dan de helft van de leerlingen vindt vooral de mening van ouders belangrijk. De redenen waarom de jongeren dit belangrijk vinden zijn: ze kennen hun kind goed, ze hebben meer ervaring en hun perspectieven en adviezen kunnen helpen om te kiezen. De meerderheid geeft aan dat ze uiteindelijk hun eigen keuze maken.

ELEMENT 2: HET VERGROTEN VAN ZELFVERTROUWEN BIJ HET MAKEN VAN LOOPBAANKEUZES.

Leerlingen kunnen onzeker zijn over waar ze goed in zijn. Dat hoort bij jong zijn, maar soms is de onzekerheid groter dan nodig. Weinig vertrouwen hebben in de eigen studie- en beroepskeuze kan een belemmering zijn om stappen te zetten in het keuzeprocess. En het is nadelig voor de leerprestaties op school. Zo weten we uit onderzoek dat leerlingen die meer vertrouwen hebben in hun eigen kunnen, ook beter presteren. Ook gaat meer vertrouwen samen met meer motivatie, doorzettingsvermogen en welzijn. Dus alle redenen om leerlingen te helpen om hun zelfvertrouwen te versterken, niet alleen in bepaalde vakken, maar juist ook in het maken van loopbaankeuzes. Geïnformeerd zijn over opleidingen, beroepen en het Nederlandse onderwijssysteem is noodzakelijk om weloverwogen beslissingen te nemen die gebaseerd zijn op kennis en inzicht. Het 7e element is daarom gericht op het versterken van zelfvertrouwen bij loopbaankeuzes door kennisverwerving.

In gesprek met alumni: *"De leerlingen zien dat je met het mbo veel kan bereiken. Door de gesprekken hebben ze ook gemerkt dat het MBO goed genoeg is! Je hoeft niet per se naar de universiteit voor een goede opleiding!"*

3 WERKWIJZE PROFESSIONELE LEERGEMEENSCHAP

De professionele leergemeenschap (PLG) 'Het Versterken van Gefundeerde Loopbaankeuzes' is in september 2023 gestart met elf ISK- en vmbo-scholen, waarvan zeven scholen gedurende de hele periode van drie jaar hebben bijgedragen aan de PLG en enkele scholen alleen in de eerste jaren konden bijdragen o.a. door vertrek van de deelnemende decaan bij een school en teveel reistijd. In de periode van drie jaar zijn 14 PLG-bijeenkomsten georganiseerd. Tijdens de bijeenkomsten was het belangrijkste doel om lesactiviteiten³ te ontwikkelen om de elementen *omgaan met verwachtingen van anderen en werken aan zelfvertrouwen bij het maken van loopbaankeuzes* te vertalen naar concrete lessen in de klas, gekoppeld aan LOB. Voor iedere lesactiviteit is door het projectteam een presentatie en werkblad voor leerlingen uitgewerkt. De lessen zijn door de leden van de PLG en ook door andere geïnteresseerde scholen getest. Bij het testen hebben leerlingen en docenten de lessen geëvalueerd. Op basis van deze feedback zijn de lessen aangepast. De deelnemers in de PLG zijn ook geïnspireerd door gastsprekers, o.a. over hoe je het draagvlak voor LOB kunt vergroten in de school, hoe je ouders betreft bij LOB, hoe je op een cultuur sensitieve wijze vorm geeft aan LOB en aandacht voor gender stereotypering bij studie- en beroepskeuze. Onderzoeksbureau EMMA heeft op drie scholen een verdiepend participatief onderzoek uitgevoerd onder de jongeren, waarmee de impact van de lessen bij de jongeren nog meer is belicht. Ook op basis van deze opbrengsten zijn de lesactiviteiten aangepast.

³ De term lesactiviteiten kan behalve lessen in de klas ook thuisopdrachten voor ouder en leerling omvatten. In deze handreiking gebruiken we deze termen door elkaar.

4.1 DE OPBRENGSTEN VAN DE PLG [\(vvg.expertisepuntlob.nl/\)](http://vvg.expertisepuntlob.nl/)

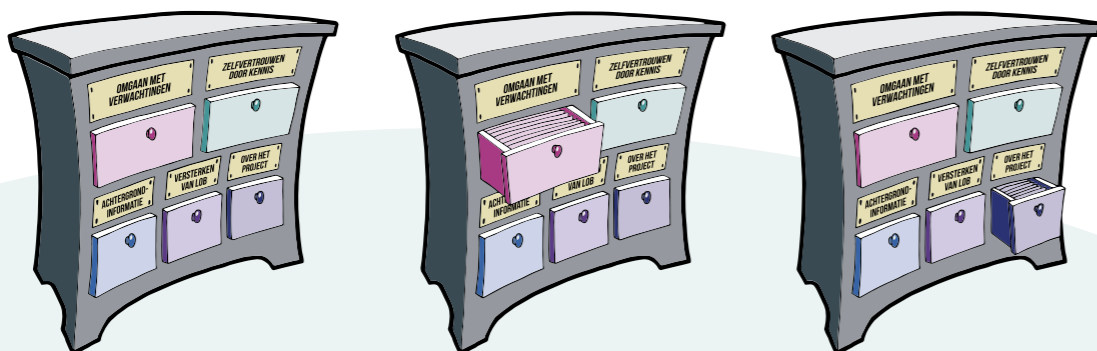
De PLG heeft 17 lesactiviteiten opgeleverd die direct toepasbaar zijn binnen het LOB-programma op de scholen. De lessen staan per element in één van de lades van de online toolbox. De lessen zijn 'los' aan te bieden, maar kunnen gezamenlijk ook een programma vormen. De lessen zijn geen methode, maar kunnen als een aanvulling op een methode worden ingezet. De lessen in de toolbox zijn te downloaden en kunnen worden aangepast aan het taalniveau en andere specifieke omstandigheden en wensen van de docent. In de notitiepagina's van de presentatie staan praktische tips voor het uitvoeren van de lessen.

4.2 TOELICHTING OP HET GEBRUIK VAN DE TOOLBOX

Hieronder een korte toelichting bij het gebruik van de toolbox. Bij het openen van de site wordt een ladekast weergegeven waarbij een laatje opent zodra de gebruiker er met de cursor overheen beweegt. De ladekast bestaat uit vijf laden. In de bovenste twee laden: *omgaan met verwachtingen van anderen en werken aan zelfvertrouwen bij het maken van loopbaankeuzes* vind je de lesmaterialen voor alle lessen. Na een klik op een lade komt de inhoud van het laatje in beeld, klik je in die lade op een tegel van één van de lessen, dan wordt al het materiaal van die les gepresenteerd. Bij iedere les zit een presentatie die gebruikt kan worden en een of meer werkbladen. In sommige gevallen staan er extra documenten bij, zoals een leerling presentatie of een stappenplan. De onderste drie laden bieden achtergrondinformatie (onderzoek, handreikingen en artikelen), informatie over het versterken van LOB en informatie over het project.

De onderste laden kun je raadplegen als er behoefte is aan het versterken van LOB. De tools dragen bij aan een effectief en samenhangend LOB-programma. Bij een klik op een tool (bv. 'format leerlijn ISK') word je als bezoeker naar de omgeving geleid waar de tool staat met uitleg over die specifieke tool. Het onderzoek dat ten grondslag ligt aan het project is te vinden in de lade achtergrondinformatie, evenals een podcast en handreikingen met effectieve manieren om op ISK en vmbo aan de slag te gaan met LOB.

Praktijkonderwijs over de lesactiviteit Ouder / kind bijeenkomst, kansrijke beroepen leren kennen: "Zowel bij de leerlingen als de ouders is de bewustwording op gang gebracht wat kansrijke beroepen en opleidingen zijn en welke minder kansrijk zijn. Ook de ouders wisten dat vaak niet. De stellingen brachten interessante discussies op gang. Het heeft de leerlingen echt aan het denken gezet over hun eigen keuzeproces."

Bij het versterken van loopbaankeuzes zijn er enkele aandachtspunten die ook invloed hebben op het keuzeproces. Zo kunnen docenten zelf onbewuste vooroordelen hebben bv. over beroepen die passend zijn voor jongens en meisjes. Daarnaast is het belangrijk rekening te houden met verwachtingen van ouders, ook in relatie tot baankansen en bv. leerlingen ondersteunen om met hun ouders in gesprek te gaan. En tot slot is het van belang om in klassen met leerlingen met een migratieachtergrond rekening te houden met culturele verschillen om zo te werken aan een veilig en inclusief leerklimaat.

5.1 DE INVLOED VAN ONBEWUSTE VOOROORDELEN OP STUDIEKEUZES VAN LEERLINGEN^{4 5}

Casus: Een leerling komt vaak stil over in de les en geeft korte antwoorden. Tijdens een studiekeuzegesprek zegt hij dat hij nog niet goed weet wat hij wil kiezen. De mentor begint de stilte van de leerling te interpreteren: *misschien is deze leerling niet iemand die graag op de voorgrond staat. In het gesprek stelt de mentor vragen als: "Zou een opleiding waarbij je wat meer op de achtergrond werkt niet beter bij je passen?" en "Je bent niet iemand die graag presenteert, toch?"*

Mentoren en decanen spelen een belangrijke rol in het studiekeuzeproces van leerlingen. Deze gesprekken zijn vaak bepalend voor hoe een leerling naar zijn of haar toekomst kijkt. Tegelijkertijd maken ook professionals in het onderwijs, vaak onbewust, gebruik van aannames en stereotypen. Dat is menselijk: ons brein probeert snel betekenis te geven aan wat we zien. De vragen in bovenstaande voorbeeldcasus zijn bedoeld om de leerling te helpen, maar sturen het gesprek ook in een bepaalde richting. De mentor vertaalt stil gedrag naar een aanname over wie de leerling is en wat bij hem past. Voor de leerling kan dit voelen als een bevestiging dat sommige richtingen minder voor hem bedoeld zijn.

In zo'n gesprek gebeurt er vaak meer dan alleen waarnemen. We zien iets, geven daar betekenis aan en vormen daar een oordeel over. Deze stappen gaan snel en vaak ongemerkt. Juist in deze interpretaties kunnen vooroordelen een rol spelen. Aannames werken vervolgens door in de verwachtingen die we van leerlingen hebben en in de manier waarop we hen begeleiden. Onderzoek laat zien dat lage verwachtingen kunnen leiden tot minder kansen voor leerlingen, het zogeheten Golem-effect. Hoge verwachtingen kunnen juist bijdragen aan groei en zelfvertrouwen, ook wel het Pygmalion-effect genoemd.

Bij studiekeuzegesprekken kan dit zichtbaar worden in kleine, maar betekenisvolle verschillen: vragen die sturen, twijfels die impliciet bevestigd worden, of mogelijkheden die niet verder verkend worden. Bij leerlingen met een migratieachtergrond of uit de ISK kan dit extra spelen, omdat taalvaardigheid, onbekendheid met het Nederlandse onderwijssysteem of culturele

⁴ Geschreven door dr. Susanne Jansen & dr. Gemma Corbalan, Onderwijsadvies & Training, Universiteit Utrecht

⁵ Meer lezen:

- Bennett, J. (2015). Description, interpretation, evaluation. In *The SAGE encyclopedia of intercultural competence* (Vol. 2, pp. 221-222). SAGE Publications, Inc., <https://doi.org/10.4135/9781483346267.n80>
- Kahneman, D. (2011). *Thinking Fast and Slow*. Farrar, Straus and Giroux.
- Voerman, L. (2021). *Hoge verwachtingen gaan over n(u)*. Hogeschool Rotterdam Uitgeverij.

beelden soms onbewust worden verward met motivatie, niveau of haalbaarheid. Ook gender kan verwachtingen kleuren, bijvoorbeeld wanneer techniek sneller met jongens wordt geassocieerd en zorg of sociale opleidingen sneller met meisjes.

Bewustwording is daarom een belangrijke eerste stap. Door stil te staan bij wat je feitelijk ziet en wat je zelf invult, ontstaat meer ruimte voor de leerling. De vraag "Baseer ik dit op feiten of is dit mijn interpretatie?" kan helpen om het gesprek open te houden. Vanuit die bewustwording kun je ook anders kijken naar de vragen die je stelt. Vragen die uitgaan van nieuwsgierigheid helpen om het gesprek meer bij de leerling te laten: wat vindt de leerling interessant om te ontdekken, welke ervaringen waren betekenisvol, en welke volgende stap ziet de leerling zelf voor zich? Dit sluit aan bij werken vanuit hoge verwachtingen: vertrouwen dat leerlingen kunnen reflecteren, stappen kunnen zetten en eigen afwegingen kunnen maken, en als dat nog niet lukt, ze daarbij te helpen om deze vaardigheden te leren. Zo gaat het niet om het bepalen van de "goede" keuze, maar om het ondersteunen van de leerling bij een eigen, onderbouwde keuze.

5.2 VERWACHTINGEN VAN OUDERS EN HET BETREKKEN VAN OUDERS BIJ LOOPBAANKEUZES (GEKOPPELD AAN KANSRIJK KIEZEN)

De ervaring leert dat ouders veel invloed hebben op de studiekeuze van hun kinderen. 70% van de studiekeuzers neemt een beslissing op basis van gesprekken met ouders (Youngworks, 2021). Ouders willen het beste voor hun kind. Ze hebben soms (te) hoge verwachtingen over de studieloopbaan van hun kind en kunnen sturend zijn in de loopbaankeuzes die zij voor hen geschikt vinden. De opleidingen en beroepen die ouders bij hun kinderen vinden passen stroken niet altijd met wensen en ambities van de kinderen zelf. Tegelijkertijd hebben leerlingen en ouders vaak verouderde opleidings- en beroepsbeelden en weten ze niet altijd waar de kansen liggen op de arbeidsmarkt. Voor ouders met een (niet westerse) migratieachtergrond geldt dit vaak nog meer omdat ze minder bekend zijn met de kansen en ontwikkelingen op de Nederlandse arbeidsmarkt en het Nederlandse onderwijssysteem.

Zo worden vaak keuzes voor economische opleidingen gemaakt, terwijl, zeker op mbo 2 niveau, deze beroepen minder kansrijk zijn dan bijvoorbeeld beroepen in de technische of zorgsector. In deze sectoren zijn goede baankansen met goede verdiensten. Het is dus van belang om leerlingen en ouders te laten zien in welke sectoren de komende jaren veel mensen nodig zijn. Ook is het waardevol om ouders te laten zien welke (doorstroom) mogelijkheden hun kinderen hebben.

In de toolbox staan lesactiviteiten, zoals een ouder/ kind bijeenkomst en thuisopdrachten, die erop gericht zijn om (doorstroom)mogelijkheden binnen) het onderwijssysteem te leren kennen en meer kennis te krijgen van kansrijke beroepen en sectoren. Hiermee worden de leerlingen en hun ouders gestimuleerd kansrijke keuzes te maken voor een opleiding die bij de leerlingen past én waar goede carrièreperspectieven zijn.

⁶ Geschreven door Ayan Yusuf Boss, coach, docent en oprichter van Cultuurbaas

5.3 REKENING HOUDEN MET CULTUUR BIJ HET VERSTERKEN VAN GEFUNDEERDE LOOPBAANKEUZES⁶

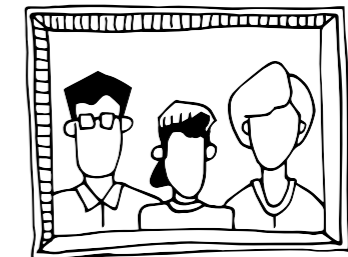
Bij cultureel responsief lesgeven bij loopbaanontwikkeling houden onderwijsprofessionals rekening met de verschillende culturele achtergronden, ervaringen en leefwerelden van leerlingen, zodat zij beter ondersteund worden in het maken van weloverwogen loopbaankeuzes. Familie en de context waarin de leerling zich bevindt hebben een grote invloed op jongeren en op hun loopbaankeuzes.

Het is belangrijk om het verschil te erkennen tussen het individualistische gedachtegoed van de westerse wereld waar onze kijk op LOB op gestoeld is en het meer collectivistische systeem van veel (niet-westerse) culturen. Maak je je eigen loopbaankeuzes of zijn verwachtingen van jouw familie belangrijk(er) voor je? Ook de plaats van het geloof, het belang van genderrollen en de moraal van een cultuur kunnen een rol spelen bij loopbaankeuzes.

Voor een veilige en inclusieve leeromgeving waarin jongeren zich herkennen en zich gehoord voelen is het essentieel om rekening te houden met de verschillende culturen en achtergronden van de leerlingen. De volgende aandachtspunten zorgen ervoor dat LOB aansluit bij alle leerlingen, ongeacht hun culturele achtergrond of de context waarin ze zich bevinden.

Erken de invloed van familie en gemeenschap op loopbaankeuzes

Betrek de ouders of andere familieleden bij LOB. Bijvoorbeeld door ze uit te nodigen op school en actief mee te nemen in LOB en de loopbaankeuzes die de leerlingen gaan maken. Bespreek hierbij de overeenkomsten en verschillen tussen Nederland en het thuisland. Reflecteer zonder oordeel met de jongeren op de verwachtingen van hun familie.

Maak ruimte voor groepsidentiteit en collectieve waarden

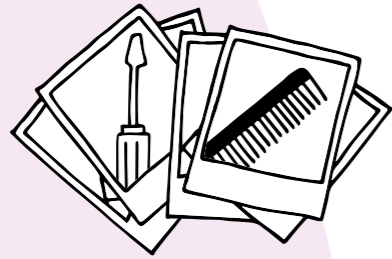
Nodig rolmodellen uit in de klas waar de jongeren zich in kunnen herkennen en aan kunnen spiegelen. Het is waardevol om het gesprek aan te gaan over waar een jongere aan wil bijdragen; binnen de familie, de gemeenschap en in de maatschappij. Ook is het nuttig als jongeren weten bij wie ze in hun omgeving terecht kunnen voor hulp bij loopbaanvragen.

Houd rekening met bescheidenheid en sociale druk

Sommige jongeren voelen zich onzeker in het maken van gefundeerde en autonome loopbaankeuzes. Zorg ervoor dat jongeren in een veilige leeromgeving de kans krijgen om hun eigen talenten te ontdekken en leren deze te verwoorden ook richting hun familie.

Bespreek verschillende definities van succes

Ga met elkaar in gesprek over het begrip succes. Wanneer is iemand succesvol? Heeft dit te maken met geld verdienen, iets betekenen voor een ander, een gelukkig leven hebben? Ervaringen van beroepsbeoefenaren en rolmodellen kunnen hierbij ondersteunend zijn.

Geef aandacht aan taal communicatiestijlen

Visuele ondersteuning van LOB-activiteiten (bijvoorbeeld beroepenkaartjes) is belangrijk voor de minder taalvaardige jongeren. Geef ruimte aan meertaligheid door bijvoorbeeld ouders in hun moedertaal te informeren over LOB-activiteiten of het Nederlandse onderwijssysteem. LOB-opdrachten voor ouder en kind kunnen ook in de thuistaal gevoerd worden.

Erken en bespreek loopbaandrempels

Neem de tijd om in de klas loopbaandrempels te bespreken. Waar lopen de jongeren tegen aan om hun dromen te realiseren? Bedenk met elkaar strategieën om hiermee om te gaan. Ook hier kunnen rolmodellen die barrières hebben doorbroken jongeren inspireren.

Koppel Beroepsoriëntatie aan persoonlijke identiteit

Heb bij LOB oog voor de familiegeschiedenis van de jongeren. Waar komt de jongere vandaan en welke waarden zijn belangrijk voor de familie en de leerling? Wat zegt dit over wie de jongere is en over passende loopbaankeuzes?

Bij het ontwikkelen van de lesactiviteiten die in de toolbox staan hebben we rekening gehouden met bovenstaande aandachtspunten voor cultuur responsief lesgeven.

De lessen zijn in overleg met de PLG-scholen ontwikkeld. Vervolgens hebben we scholen gevraagd om lessen uit te testen. We hebben korte vragenlijstjes gemaakt bij iedere les voor de leerlingen en docenten. Hun feedback geeft inzicht in het effect van de lessen op de leerlingen en is ook gebruikt om de lessen verder aan te passen en te verbeteren. De vragen aan docenten richtten zich er vooral op of het doel werd bereikt en op de aansluiting van de lessen bij de interesses van de leerlingen en op het taalniveau.

De lessen *Versterken van zelfvertrouwen* zijn getest op negen scholen en de lessen *Omgaan met verwachtingen van anderen* op elf scholen. De onderbouwing van de evaluaties verschilt aanzienlijk in omvang en daarmee ook in representativiteit; sommige lessen zijn slechts in één klas uitgetest, terwijl andere in vier klassen zijn getest. Daarnaast hangt de betekenis van de evaluaties mede af van de samenstelling van de klas, bijvoorbeeld of leerlingen nog maar kort in Nederland zijn of weinig onderwijs hebben gevolgd.

Naast deze evaluaties heeft onderzoeksbureau Emma op drie scholen gesprekken gevoerd met enkele groepjes leerlingen over de lessen *In gesprek met alumni*, *Groepsgesprek en rollenspel over verwachtingen van anderen* en *Beroepen ontdekken met ouders/bekenden*. De belangrijkste bevindingen uit deze evaluaties en uit de gesprekken die onderzoeksbureau Emma heeft gevoerd, zijn hieronder verwerkt.

Versterken van zelfvertrouwen bij het maken van loopbaankeuzes⁷

Zes lessen zijn uitgetest en geëvalueerd.

De ervaringen van docenten en leerlingen waren over het algemeen positief. In grote lijnen zien we dat de les *Kennismaken met beroepen* leidt tot meer beeld van beroepen, wat ze belangrijk vinden aan een beroep en welke opleiding nodig is voor dat betreffende beroep. De les waarbij *de leerlingen in gesprek gaan met alumni* zorgt ervoor dat de leerlingen beter weten hoe het mbo in elkaar zit; de verschillende niveaus, de BOL- en BBL-varianten en ze kennen verschillende opleidingen en beroepen. Bij de les *entreeopleidingen leren kennen* maken ze kennis met de verschillende keuzemogelijkheden en de beroepen die bij de verschillende entree-opleidingen horen. Daarmee zijn ze beter voorbereid op het kiezen van een vervolgopleiding. Een vergelijkbaar gevolg zien we bij de les *voorbereiding op de snuffelstage*. Die leidt ertoe dat ze beter weten hoe ze een keuze kunnen maken en wat ze belangrijk vinden aan een stage. De les *mijn toekomst in beeld* leidt ertoe dat de leerlingen meer nadenken over hun toekomst; zowel als het gaat om werk als privé. Door de les *voorbereiden op de stage in het mbo* kregen de leerlingen een beter beeld van wat stage lopen is, en komen ze straks minder voor verrassingen te staan. Dit is een mooie les om de overstap tussen de ISK en het mbo kleiner te maken en hen goed voor te bereiden.

Omgaan met verwachtingen van anderen bij het maken van loopbaankeuzes

Vijf lessen zijn uitgetest en geëvalueerd.

Ook bij deze lesactiviteiten waren de ervaringen van docenten en leerlingen overwegend positief. Bij de les *Groepsgesprek en rollenspel omgaan met verwachtingen van anderen* zeggen veel leerlingen

⁷ Voor meer gedetailleerde informatie over de opbrengsten per les zie bijlage I

Twee ISK's over de les 'Omgaan met verwachtingen / rollenspellen': "Het was een interessant thema, de filmpjes sloegen erg aan en ook het gesprek over hoe ze met verwachtingen om kunnen gaan. De leerlingen gaven na de les niet aan dat hun profielkeuze is veranderd, maar ik heb als mentor meer inzicht gekregen in welke leerlingen hun studiekeuze baseren op anderen en welke leerlingen hun keuze zelf kunnen onderbouwen. In het algemeen zag ik dat ze na deze lessen vaker bij mij kwamen met vragen over studies en over het mbo."

"Een leerling in mijn klas is tijdens deze les door een filmpje over een jongen die de opleiding Zorg & Welzijn deed van gedachten veranderd. De leerling wilde heel graag de zorg in maar dacht dat dat als grote, stoere jongen geen optie was. Na de les waarin hij het filmpje had gezien van die jongen in de zorg, vertelde hij dat zijn keuze was veranderd, hij wilde eerst autotechniek kiezen maar het is nu zorg geworden."

nieuwe dingen over zichzelf geleerd te hebben en beter te weten wat ze belangrijk vinden bij het kiezen van een opleiding of beroep. Ze zeggen dat de rollenspellen nieuwe inzichten opleveren, ook omdat sommige klasgenoten anders tegen verwachtingen van anderen aankijken. Een deel van de leerlingen zegt beter te weten hoe ze kunnen reageren op de mening van anderen en durven beter voor hun mening op te komen. Weinig leerlingen zeggen na deze les anders om te willen gaan met de mening van vrienden na deze lessen, veel meer leerlingen willen anders omgaan met de mening van ouders. Voor een deel van de leerlingen was de les aanleiding om opnieuw na te denken over de keuze voor een vervolgopleiding, een enkeling heeft de keuze daadwerkelijk veranderd. Na de les *Beroepen, welke stappen moet je zetten* weet praktisch iedereen hoe ze kunnen uitzoeken welke opleiding je moet volgen voor een bepaald beroep en waar ze informatie over beroepen kunnen vinden. Een groot deel van de leerlingen heeft meer beeld van de sectoren gekregen. Tijdens de lesactiviteit *ouder-kind bijeenkomst: Kansrijke opleidingen leren kennen* deden leerlingen en ouders actief mee met de stellingen en dat gaf ze inzicht in kansen op de arbeidsmarkt en hoe beroepen er uit zien. Meerwaarde is ook dat de leerlingen en ouders bekend raken met KiesMBO. De les *Beroepen ontdekken met ouders / bekenden* helpt om het gesprek met ouders aan te gaan over de vervolgopleiding en beroepen. De opdracht zette de meeste leerlingen aan het denken over wat ze zelf belangrijk vinden en welke opleiding bij hen past. De les kan helpen om de spanning tussen verwachtingen van ouders en persoonlijke wensen te bespreken. Een knelpunt in de gesprekken met ouders was soms dat de gesprekken volgens vaste patronen verliepen, waarbij de verwachtingen van ouders minder ruimte lieten voor eigen ideeën en emoties van hun kind. Het is belangrijk dat het niet blijft bij één les maar dat er vaker aandacht is voor hoe het gesprek met ouders gevoerd kan worden. Door de les *omgaan met invloed van klasgenoten en vrienden* begreep de groep direct wat groepsdruk was. De docent zag de bewustwording op gang komen dat iedereen anders denkt en zag ook dat de leerlingen elkaars mening respecteerden.

Een vmbo-docent over 'Beroepen ontdekken met ouders / bekenden': "Een leerling vertelde dat een gesprek met haar ouders leidde tot het gezamenlijk opstellen van een lijst met mogelijke beroepen, wat hen beiden liet nadenken over wat er echt bij haar paste."

7.1 DOCENT ITHAKA OVER DE LES: ENTREEOPLEIDINGEN LEREN KENNEN

"We hebben de les *Entreeopleidingen leren kennen* met al onze uitstroomklassen gedaan. Met deze les wilden we leerlingen bewuster maken van de mogelijkheden die er zijn wanneer je kiest voor een entreeopleiding. Ook wilden we hen beter voorbereiden op de opleidingenmarkt die door het mbo uit de regio op onze school wordt georganiseerd."

"Ik merkte dat de leerlingen dankzij deze voorbereiding beter voorbereid naar de opleidingenmarkt gingen. Voorheen kreeg de klas vooral veel informatie vanuit het ROC; het was vaak eenrichtingsverkeer. Nu hadden leerlingen de informatie al zelf onderzocht en besproken in de klas met behulp van de les. Daardoor ontstond er tijdens de opleidingenmarkt veel meer ruimte voor echte gesprekken en vragen vanuit de leerlingen zelf. Dat maakte de bijeenkomst niet alleen interactiever, maar ook veel leerzamer en betekenisvoller."

"De reacties op deze voorbereiding waren positief. Leerlingen voelden zich zekerder en meer betrokken, en ook vanuit het ROC kwam veel enthousiasme. Zij zagen duidelijk dat de leerlingen beter voorbereid waren en actiever deelnamen. Dat enthousiasme werkte aanstekelijk: het ROC heeft inmiddels aangeboden om volgend jaar ook uitleg te geven aan docenten, zodat wij als school nog beter zicht krijgen op wat de entreeopleidingen precies inhouden en hoe we onze leerlingen kunnen begeleiden bij de opleidingskeuze en overstap. Op mijn school hebben we besloten deze les ook in de komende jaren te blijven uitvoeren!"

7.2 DOCENT TALLAND COLLEGE OVER DE LES: OMGAAN MET VERWACHTINGEN- ROLLENSPELLEN

"Ik vind het element omgaan met verwachtingen erg belangrijk voor mijn studenten. Ik heb een heel diverse groep met leerlingen die uit verschillende landen komen, vaak gelden daar andere normen en waarden dan in Nederland. Bijvoorbeeld welke beroepen typisch voor jongens zouden zijn of welke typisch voor meisjes. Hier zien zij dat dingen ook anders kunnen. Daarom vind ik het belangrijk om hierover met elkaar in gesprek te gaan en verschillende meningen te bespreken. Juist de diversiteit binnen mijn groep maakt deze gesprekken waardevol."

Tijdens de lessen werkten de studenten onder andere met rollenspellen. In het begin vonden zij dit spannend en lastig, omdat ze niet goed wisten hoe ze het moesten aanpakken. Wanneer ik zelf meespeelde, durfden de studenten meer en gingen ze echt in hun rol op. Ze ontdekten dat ze mochten overdrijven en vanuit een ander perspectief mochten denken en praten. Met wat begeleiding vonden de studenten dit uiteindelijk erg leuk.

Ik zie ook dat vooral sommige jongens nog duidelijke ideeën hebben over typische jongens- en meisjesberoepen. De meisjes in mijn groep zijn vaak wat meer geëmancipeerd. De lessen veranderen die meningen niet direct, maar ik denk wel dat ze leerlingen aan het denken zetten. Misschien herkennen ze later in de praktijk dat beroepen niet aan mannen of vrouwen gebonden zijn. Volgens mij zijn dit soort lessen daarom vooral belangrijk om bewustwording stap voor stap op gang te brengen."

**LESSEN VOOR HET VERSTERKEN VAN ZELFVERTROUWEN
BIJ HET MAKEN VAN LOOPBAANKEUZES**

BESCHRIJVING LES	BEVINDINGEN LEERLINGEN EN DOCENTEN
<p>1 Kennismaken met onbekende beroepen Leerlingen onderzoeken en beschrijven een onbekend beroep en wisselen dit in koppels uit. Door de uitwisseling leren ze meerdere onbekende beroepen kennen.</p>	<p>De meerderheid van de leerlingen geeft aan dat ze enkele onbekende beroepen beter hebben leren kennen, weten wat ze wel of niet leuk vinden aan deze beroepen en waarom het beroep niet bij hem/haar past. Een kleine helft weet na de les hoe ze kunnen uitzoeken welke opleiding ze nodig hebben voor een beroep en weet na deze les beter wat ze belangrijk vinden in een beroep. Een docent: het met elkaar evalueren van de les is een goede reflectie op de inhoud en geeft de docent beeld wat het ze oplevert.</p>
<p>2 In gesprek met alumni Door een groepsgesprek met een oud-leerling die al is doorgestroomd naar het mbo, krijgen leerlingen meer beeld van het mbo en hun (doorstroom) mogelijkheden.</p>	<p>De leerlingen weten beter hoe het mbo werkt (niveaus, bol/bbl), ze hebben meer beeld van verschillende mbo-opleidingen en beroepen gekregen. Een aantal leerlingen weet beter welke doorstroommogelijkheden er zijn en kunnen uitzoeken welke routes je op het mbo kunt volgen. De leerlingen zien dat je met het mbo veel kan bereiken en dat je niet per se naar de universiteit hoeft voor een goede opleiding! Ze hebben ontdekt welke studierichtingen en beroepen hen aanspreken en welke minder goed bij hen passen. De les heeft de leerlingen ook geholpen om hun eigen interesses en passies beter te begrijpen. Ondanks de nieuwe inzichten hebben ze behoefte aan meer (individuele) ondersteuning en advies, o.a. over financiële aspecten van studeren en werken.</p>
<p>3 Entree opleidingen leren kennen Leerlingen maken kennis met entree opleidingen. Wat zijn het voor opleidingen en voor wie is zo'n opleiding eigenlijk? De leerling verdiept zich daarna in twee opleidingen</p>	<p>Ruim de helft van de leerlingen geeft aan nu meer te weten over het mbo en vooral over verschillende entree-opleidingen. Ze weten beter welke opleidingen ze kunnen kiezen, welke ze het leukst vinden en kennen een paar beroepen die bij de favoriete opleiding horen. Docent: de leerlingen zijn veel beter voorbereid op het maken van een keuze voor een vervolgopleiding. Docenten krijgen met deze les de informatie over de entree-opleidingen ook en kunnen daardoor beter meedenken over de keuze van de leerlingen.</p>
<p>4 Voorbereiden op de snuffelstage Leerlingen onderzoeken welke stage bij hen past en oefenen met solliciteren en presenteren. Na de snuffelstage reflecteren de leerlingen hierop en presenteren dit in de klas.</p>	<p>De les is een goede uitgebreide voorbereiding op het kiezen van een stage en op de snuffelstage, waarmee het ook een goede voorbereiding is op de 'echte' stages die ze in leerjaar 3 en 4 gaan lopen</p>
<p>5 Mijn toekomst in beeld Leerlingen maken een moodboard over hun toekomst.</p>	<p>Het zet de leerlingen aan het denken over hun eigen toekomst. Het is een leuke, waardevolle les met een goede combinatie van theorie en praktische opdracht.</p>
<p>6 Voorbereiden op stage in het mbo Leerlingen ontdekken wat een stage is, waarom je gaat stagelopen op het mbo en hoe en waar je een stage vindt. Ook is er een oefening met werknemersvaardigheden.</p>	<p>De leerlingen hebben echt een beter beeld gekregen van wat stage lopen is en komen straks minder voor verrassingen te staan. Dit is een mooie les om de overstap tussen de ISK en het mbo kleiner te maken en hen goed voor te bereiden.</p>

**LESSEN OVER HET OMGAAN MET VERWACHTINGEN
VAN ANDEREN BIJ LOOPBAANKEUZES**

BESCHRIJVING LES	BEVINDINGEN LEERLINGEN EN DOCENTEN
<p>7 Groepsgesprek en rollenspel Leerlingen worden zich ervan bewust dat ze bij loopbaankeuzes te maken hebben met verwachtingen van anderen (bv ouders, docenten en peers). Ze oefenen met behulp van rollenspelen hoe ze hiermee om kunnen gaan.</p>	<p>De leerlingen vonden het een interessant thema om over in gesprek te gaan, ze herkennen de verwachtingen van ouders en vrienden hetgeen blijkt uit dat leerlingen vertelden over de eigen familie en hun verwachtingen, of leerlingen die iets kiezen omdat een vriend dat ook doet. Veel leerlingen geven aan dat zij zelf hun keuzes willen maken en zich niet laten leiden door anderen. Thema's die voorbij komen in de les zijn: salaris, jongens/ meisjes stereotypen en verwachtingen van ouders (dat laatste vinden ze heel belangrijk). Een flink deel van de leerlingen durft niet alles te zeggen in het groepsgesprek, veel leerlingen zeggen nieuwe dingen over zichzelf geleerd te hebben en ook een deel geeft aan beter te weten wat ze belangrijk vinden bij het kiezen van een opleiding of beroep en dat de lessen aanleiding vormden om opnieuw na te denken over de keuze voor een vervolgopleiding.</p> <p>Veel leerlingen zeggen dat de rollenspelen nieuwe inzichten opleveren, ook omdat klasgenoten soms anders tegen verwachtingen van anderen aankijken. Ze zeggen beter te weten hoe ze kunnen reageren op de mening van anderen en durven beter voor hun mening uit te komen. Weinig leerlingen zeggen anders om te willen gaan met de mening van vrienden na deze lessen, veel meer leerlingen willen anders omgaan met de mening van ouders. Een enkeling verandert van gedachten over de opleidingskeuze.</p>
<p>8 Beroepen, welke stappen moet je zetten In deze les ga je aan de slag met de stappen die leerlingen gaan nemen om bij een gewenste opleiding te komen. De les gaat verder in op (de werking van) het Nederlandse onderwijsstelsel en bevat een opdracht om thuis met een ouder of bekende uit te voeren.</p>	<p>Een groot deel van de leerlingen weet na de les beter welke sectoren er zijn en waar ze informatie over beroepen kunnen vinden. Praktisch iedereen weet door de les hoe ze kunnen uitzoeken welke opleidingen je moet volgen voor bepaalde beroepen. Het was voor deze klas heel goed om alles op een rijtje te zetten en te zien welke stappen je allemaal moet zetten om bij een bepaald beroep te komen.</p>
<p>9 Ouderavond/kansrijke beroepen leren kennen In deze les onderzoeken leerlingen welke opleidingen ze interessant vinden en maken een top 3. Tijdens een ouderavond gaan de leerlingen met hun ouders in gesprek over hun voorkeur en onderzoeken samen waarmee ze goede kansen hebben op de arbeidsmarkt.</p>	<p>Tijdens de ouder-kind avond deden leerlingen en ouders actief mee met de stellingen en het gaf ouders en leerlingen inzicht in kansen op de arbeidsmarkt en hoe beroepen er uit zien. Grote meerwaarde is dat de leerlingen en ouders bekend raakten met KiesMBO. De docent ziet dat de opdrachten de leerlingen echt aan het denken heeft gezet.</p>

LESSEN OVER HET OMGAAN MET VERWACHTINGEN VAN ANDEREN BIJ LOOPBAANKEUZES

BESCHRIJVING LES	BEVINDINGEN LEERLINGEN EN DOCENTEN
<p>10 Beroepen ontdekken met ouders/ bekenden</p> <p>In deze les werken leerlingen met hun ouders aan een opdracht waarin hun interesses worden gekoppeld aan een opleiding of beroep. Met een thuisopdracht gaan de leerlingen in gesprek met ouders en ontdekken een opleiding die bij hen past.</p>	<p>De opdracht helpt om het gesprek met ouders aan te gaan over de vervolgopleiding en beroepen die de leerling vindt passen. De opdracht hielp de meeste leerlingen om na te denken over wat ze zelf belangrijk vinden en te bedenken welke opleiding bij hen past. De gesprekken met ouders leveren niet altijd nieuwe informatie of inzichten op over zichzelf.</p> <p>Uit gesprekken met leerlingen blijkt dat de ouders een duidelijk idee hebben van wat zij als “goede” of veilige studiekeuzes zien. Zij focussen op stabiliteit, financiële zekerheid en maatschappelijke waardering. Ouders geven blij van betrokkenheid en wensen een succesvolle toekomst voor hun kind. Er zijn leerlingen die tot de ontdekking komen dat de eigen passies en talenten – bijvoorbeeld creatieve of innovatieve studierichtingen – soms lager op de prioriteitenlijst staan van de ouders. Een knelpunt in de gesprekken met ouders was dat de gesprekken soms volgens vaste patronen verliepen, waarbij de verwachtingen van ouders minder ruimte lieten voor eigen ideeën en emoties van hun kind. De les kan helpen om de spanning tussen verwachtingen van ouders en persoonlijke wensen te bespreken. Een suggestie was om extra oefeningen aan te bieden zoals gespreksmodellen of rollenspellen.</p>
<p>11 Omgaan met invloed van klasgenoten en vrienden</p> <p>In deze les staat de invloed van klasgenoten en vrienden centraal. Leerlingen worden zich bewust van groepsdruk en ervaren hoe het is om je eigen keuze te maken.</p>	<p>De startopdracht was heel leuk en nuttig, hierna begreep de groep direct wat groepsdruk was. Door deze les zie je de bewustwording op gang komen dat iedereen anders is. De leerlingen zijn serieus met elkaar in gesprek gegaan en respecteerden elkaars mening. Ze voelden zich vrij om te reageren en snapt wel waar het over ging, vooral na een duidelijk voorbeeld dat zich afspeelde: Een jongen zei dat hij voor het vak ‘kennismaken met uiterlijke verzorging’ wilde kiezen, waarop een paar meiden hem begonnen uit te lachen. Toen koos hij toch maar voor iets anders, dus kon de docent mooi ingrijpen en uitleggen dat dit dus precies de groepsdruk was waar de les overging.</p> <p>De docent merkte dat de leerlingen door deze les echt zelf gingen nadenken.</p> <p>Het invullen van de ‘waarom’ vragen op het werkblad vonden ze erg moeilijk.</p>

Colofon

Redactie en realisatie

Annet Hermans
Marieke Bakema
Michel Zijffers

Vormgeving

Hans Zandvliet
Zand art & design

Juni 2026

Expertisepunt

Expertisepunt LOB

0348 - 753 610

info@expertisepuntlob.nl

www.expertisepuntlob.nl